

สมัยกรุงสุโขทัย

(พ.ศ. ๑๗๕๒-๑๘๘๑)

- อาณาจักรสุโขทัย มีความเจริญถึงขีดสุดในพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ โดยได้แผ่อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมครอบคลุมถึงดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ตอนบน และภาคกลางของไทย ตลอดถึงบริเวณที่เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมทวารวดีเดิม อิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงแพร่เข้ามาแทนที่

การแพทย์แผนโบราณ ยุคผสมผสานกับอายุรเวทของอินเดีย

จากศิลาจารึกที่อยู่ในอโรคยาศาล ทำให้เชื่อกันว่า วิชาอายุรเวท เป็นรากฐานของการแพทย์ไทย ดังคำว่า ติกิจฉา อันหมายถึงวิชาแพทย์หรือวิชาที่ใช้รักษาคนป่วย ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นสิ่งที่มีมาก่อนหน้าสมัยพุทธกาลอยู่แล้ว

อาณาจักรเขมรที่รุ่งเรืองก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมไปถึงคติความเชื่อในพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังปรากฏมีพระไภยษยคุรุเป็นประธานในอโรคยาศาล ทำให้สันนิษฐานว่า อาณาจักรสุโขทัยคงรับเอาความรู้ในเรื่องการแพทย์ตามคติพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาผสมผสานกับความรู้เดิมในท้องถิ่น อีกทั้งไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่า ในสมัยสุโขทัยมีรูปแบบหรือวิธีการรักษาโรคโดยเฉพาะแต่อย่างใด จึงอนุมานว่า ลักษณะการแพทย์การรักษา เป็นการผสมผสานไปจนถึงเวทมนต์คาถา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิม ดังมีการขุดค้นพบตุ๊กตาเสียบบาลที่ใช้ในการบนบานศาลกล่าวและการเก็บใบในยามเจ็บไข้เป็นจำนวนมาก ไม่มีการพบอโรคยาศาลขนาดใหญ่เหมือนในยุคอาณาจักรเขมรเรื่องอำนาจ จึงสันนิษฐานว่า การรักษาโรคนั้นใช้ใบในอาณาจักรสุโขทัย เป็นการจัดการกันเองด้วยความรู้ในชุมชนแต่ละแห่ง

โรคในสมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัย แทบจะไม่พบตำราหรือหลักฐานทางด้านการแพทย์โดยตรง นอกจากชื่อโรคบางโรคเท่านั้น ที่อาจมีปรากฏอยู่ตามหลักฐานต่างๆ ในสมัยเดียวกันบ้าง เช่น หนังสือไตรภูมิภคของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) ได้กล่าวถึงโรคต่างๆ ไว้ว่า

“ฝูงคนกินข้าวนั้น และรู้ว่าเป็นหิด แลเรื้อนเกลื้อน แลกลากหูด แลเปา เป็นต่อม เป็นเตา เป็นง่อย เป็นเพ็ช ตาพุ หุนนวก เป็นกระจอก งอกเลื้อย เปื้อยเนื้อเมื่อยตน ท้องจั้น ท้องพอง ต้องใส่ ปวดหัว ตามัว ไข้เจ็บ เหน็บเหน้อยวิการดังนี้ไซ้

โรคห่าระบาดและการอพยพย้ายเมือง

ตำนานการตั้งกรุงศรีอยุธยา เล่ากันว่า การที่พระเจ้าอู่ทองอพยพมาสร้างเมืองใหม่ เพราะเมืองเดิมเกิดภัยพิบัติโรคห่าระบาด (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพฯ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นอหิวาตกโรค แต่ในพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียมกล่าวว่า เป็นไข้ทรพิษ)